

Ábrahám Pál a II. világháborús években

Absztrakt: Az apatini születésű Ábrahám Pál már egész fiatalon az operett ünnepezt zeneszerzője Berlinben és Bécsben. 1933-tól, Adolf Hitler kancellárrá választását követően viszont a német sajtó még a nevét sem írta le. A zsidóüldözés elől Ausztriába, Magyarországra, Franciaországba, majd Amerikába menekül, ahol alig dolgozhat. Szerződéshez nem tudott jutni európai Gershwinünk, ahogyan Klaus Waller nevezte el Ábrahám Pált, mert Amerikának meg voltak a népszerű zeneszerzői, többek között George Gershwin is. Koldusszegényen, betegen magára marad. Tíz évi zártintézetes kezeléséből egy német társulat menti ki a háború után. Utolsó éveit szanatóriumban és feleségével otthoni körben tölti.

Kulcsszavak: Ábrahám Pál, háború, művészet

1. Bevezetés

A háború tüzes lehelete kihat a művészetekre és a művészekre egyaránt. Felmerülnek egyebek mellett olyan kérdések, hogy milyen következményekkel járnak a háborús időszakok vagy, hogy hogyan hatnak a művészek alkotótevékenységére.

A zene az ember alkotóerejétől függ, az egyéniségétől, amelyre nagy hatást gyakorol a környezet. A művészet, akárcsak maguk a művészek, nem zárkozhatnak el koruk szellemiségétől és lelkületétől. A művészek azok, akik teremtik a műveket függetlenül a körülöttük zajló eseményektől és körülményektől, viszont háború idején ők is a háborúban élnek, érzik annak a mindennapi életükre gyakorolt hatásait. Lyka Károly¹ szavai szerint bizonyos, hogy ilyen körülmények között minden művésznek lesznek szomorú és lesznek heroikus emlékei, lesznek olyan mélyreható tapasztalatai, amelyek különböző formában jelennek majd meg a műveiken.

2. Ábrahám Pál

Ábrahám Pál (1892-1960) zeneszerző, karmester, a jazz-operett, revü-operett műfajának egyik megalkotója, legismertebb képviselője, számos, 1930-as évekbeli magyar és külföldi film zeneszerzője. 1892.

* Dr. és DLA Vitkay Kucsera Ágota, egyetemi rendes tanár, Újvidéki Egyetem, Művészeti Akadémia, Drámaművészeti Tanszék, Újvidék

¹ LYKA, K. (1914): *Háború és művészet*. Művészet XIII. (7). pp. 337-340.

november 2-án a vajdasági Apatinban látta meg a napvilágot. Apatint 1920 után Magyarországtól Jugoszláviához csatolták, jelenleg Szerbia része.

Ábrahám Pál

Ábrahám Pál Európa egyik legismertebb jazz operett-zeneszerzője, a *Magyar Társadalom Lexikonja* (1930)² így ír róla: „A fiatal zenészgeneráció legnépszerűbb tagja. Szerzeményei külföldön is sikert arattak. Ábrahám Pál a legmodernebb zenét műveli s alkotásaiban tetszetős melódia és sok vidám groteszkség szólal meg.“

A Viktória, a *Hawaii rózsája* és a *Bál a Savoyban* című operettek nemzetközi sikert értek el, Amerikába és Japánba is eljutottak.

1932. december 23-án, mutatták be Berlinben a Große Schauspielhausban a *Bál a Savoyban* című operettjét. A teltházas nézőtérén jelen voltak: Von Schleicher kancellár, miniszterek, sztárszínészek, rendezők és kritikusok. Az előadásnak négy magyar főszereplője volt: Ábrahám Pál (zeneszerző és karmester), Alpár Gitta, Bársony Rózsi és Dénes

² A Magyar Társadalom Lexikonja (1930), Budapest.

Oszkár. Az előadás végén a közönség tombolt, és nem akarta abbahagyni az ünneplést.

Az *Est*³ című bulvár napilap írta: „A Ball im Savoy-nak tegnapi premierje Berlin páratlan társadalmi és színházi eseményévé lett. Elsősorban a ragyogó közönségről kell megemlékezni, amelyhez hasonló még nem töltötte meg a Grosses Schauspielhaus lampiondíszes hatalmas nézőterét. Kancellársága óta először jelent meg a színházban Schleicher, feleségével az első páholyban. Ott volt dr. Sahm Berlin főpolgármestere, számos politikus és a művészvilág legjelentősebb képviselői. Rotter a rendező és a színpadon 300 ember szerepelt, 50 tagú zenekar játszott. [...] A siker mindent felülmúló ünnepléssé emelkedett a harmadik felvonás végéig, Ábrahám Pál bőséges invenciójú muzsikája 16 nagy számával a komponista legszebb alkotása. Alpár Gitta, Bársony Rózsi és Dénes Oszkár külön-külön is nagy sikert aratott. [...] Éjfél után ért véget az előadás, de a közönség még egy félórát maradt a színházban, és újra meg újra a függöny elé tapsolta a nagy siker részeseit: a színészeket és a zeneszerzőt.”

Berlinben már növekedett a gazdasági válság és maga a város bizonytalanná vált a politikai változások miatt, főleg amikor 1933. január 30-án Adolf Hitlert kancellárrá nevezték ki, és ezt követő néhány incidens után. 1933. április 23-tól már nem írták le Ábrahám Pál nevét a német újságok. „Nem lett elég, miután Hitler megjelenése után annyi társával menekülnie kell. Először nem hisz a veszélyben: „Csak nem fognak ezek háborút viselni az operett ellen?” – mondja egy barátjának, ám amikor egy este náci inzulálják, s nem engedik be a színházba, ahol darabját játsszák, megrendült idegállapotban költözik Budapestre. A fasangassei villában, íróasztalában elrejtve marad rengeteg kiadatlan kompozíciója. Inasa, akire azokat bízta, azonnal eladja a kottákat – kutatók szerint a hitleri idők egész sor lopott slágere az elüldözött magyar zsidó szerzeménye volt.”⁴

Ábrahám Pál elbizonytalanodott, félelem uralkodott el rajta, a kezdődő idegbetegsége folytán és Hitler hatalomra kerülését követően elhagyta Németországot. Menedéket talált Ausztriában és Magyarországon, ahol operetteket és filmzenéket írt és további világsikereket aratott:

³ Az *Est* (1932), 23. évf. 290. sz. dec. 26. Ragyogó külsőségek között óriási sikerrel mutatták be Berlinben Ábrahám Pál új operettjét (ADT 269. o., 23. o.)

⁴ <https://168.hu/kultura/csak-nem-fognak-ezek-haborut-viselni-az-operett-ellen-15669>).

Történnék még csodák, *Mese a Grand Hotelben*, 3:1 a szerelem javára és más.

Ábrahám Pál lejátsszotta Bársony Rózsinak a „Dzsinná” muzsikáját. Ezen a házi bemutatón megjelent Grünwald szövegíró és dr. Marton Sándor

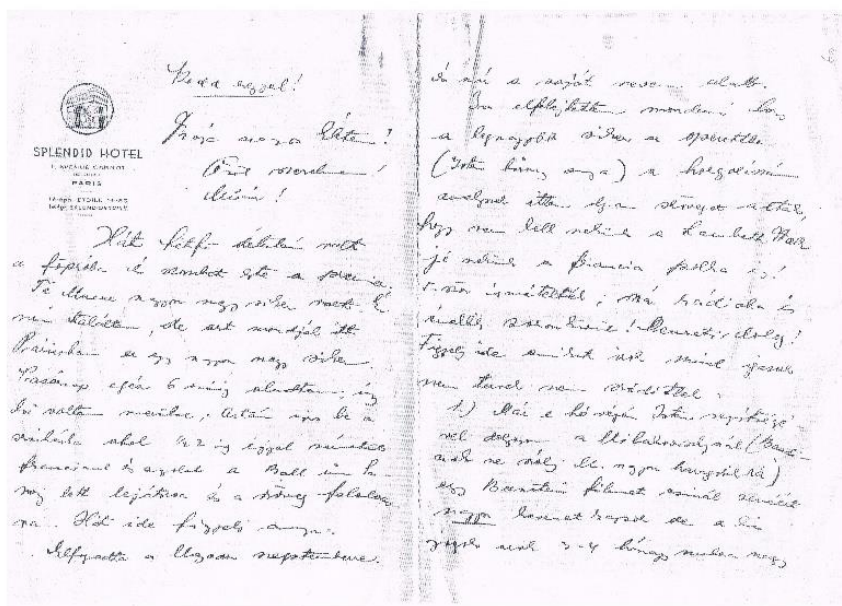
Az ezután bemutatott operettjei közül a legnagyobb sikert az 1936-os *Három–egy a szerelem javára* című darab aratta, így írt róla *Az Ojság*⁵ 1937. január 3-i száma: „Az operett nem halt meg, csak aludt. De jött Ábrahám Pali az ő rettentő harsonáival és az operett felébredt.” Nagy sikere volt a Honthy Hannával a főszerepben játszott *Júliának* is, amely körülbelül 100 előadást élt meg a Városi Színházban (ma Erkel Színház). *A Keleti Újság*⁶ 1938. április 1-i számában ez áll: „A zeneszerző, Ábrahám Pál pedig bizonyosságot tett arról, hogy nálánál különb operettmuzsikát senki sem tud ma komponálni. A *Júlia* minden egyes zeneszáma valódi gyöngy. Ezt a zenét évek múlva is játszani fogják, annyira fülbemászó és mégis eredeti. Ábrahám Pál úgy nyilatkozott, hogy élete főműve a *Julia*.” Magyar filmjei közül az 1934-es *Lila akác* című film zenéje óriási

⁵ *AZ OJSÁG* (1937), 18. Évf. 1-52 szám, január 3./5. oldal. *Szindarab-eső Budapest felett. 3:1 az operetta javára.*

⁶ *KELETI ÚJSÁG* (1938), 21. Évf., 74-96. szám, április 1/74. szám 9. oldal. *Színház. Julia.*

közönségsikert aratott, de számos slágert tartalmazott az 1937-es *Mai lányok* című film is.

A sikerei ellenére, ügynökei és kiadói gazdagodnak, a zeneszerzőnek meg alig jut a megélhetésre. A fasizmus közeledése miatt, Budapest is veszélyessé vált számára. A különféle konfliktusok, üldöztetések, az általánossá vált erőszak, illetve az emberi jogi jogsértések következtében sokan kényszerültek arra, hogy elhagyják az otthonukat és az országhatáron kívül keressenek biztonságot, védelmet.

Ábrahám Pál levele Párizsból feleségének Feszely Saroltának (kb.1938-39)

Így 1938-ban Párizs lett Ábrahám menedékhelye, ahol hamarosan megbízást kapott a *Szerenád* című francia film zenéjének megírására. Ez volt az utolsó európai munkája. Egy békés esztendő következett Párizsban, ahol több művésszel, találkozott és társalgott, akik szintén a zavaros idők miatt emigráltak. Adósságai növekedtek, egészsége pedig rosszbodott. Dávid és Góliát küzdelméhez hasonlatos összecsapás folyt a zeneszerzőben. Az egyre növekvő pánik, a háborús félelem hatására, a náci elöl újra menekülnie kellett, mert életét és szabadságát veszély fenyegette. Az utolsó pillanatban egy hajóval először Casablancába, majd onnan Kubába, Havannába utazott, ahol fél évet töltött, és bázongoristaként

dolgozott. Később az USA-ba, Miami-ba emigrált. 1940-ben és 41-ben a New York-i Metropolitan Operához került korrepetitorként. Amerika, a jazz zene szülőföldje, csalódást hozott a számára, nem ért el jelentős sikert, csak két filmhez írt zenét. Szerződéshez nem tudott jutni európai Gershwinünk, ahogyan Klaus Waller nevezte el Ábrahám Pált, mert Amerikának meg voltak a népszerű zeneszerzői, többek között George Gershwin is. Felhalmozódó adósságai miatt depresszióban szenvedett. Igen rossz mentális állapota miatt 1946-ban szanatóriumba (Creedmoor Hospital-be) kerül, ahol tíz évet töltött. 1947-ben még halálhírére is keltették az európai lapok. Családi és baráti kapcsolatok révén 1956-ban a zeneszerző visszaköltözött Európába, Németországba, melyet hazájának érzett, ahol a legszebb éveit élte, és ahol nagy sikereket aratott. Megrendült egészségi állapota miatt már nem volt képes alkotni. Négy évig Hamburgban a szanatóriumban, majd feleségével, Feszely Saroltával egy tágas lakásban nyugalomban élt, mígnem 1960-ban kórházba került, ahol térdműtéten esett át. A diagnózis súlyos, áttétes rosszindulatú daganat volt. Május 6-án éjjel a kegyetlen betegség legyőzte szervezetét.

6. Végezetül

A zsidótörvényekkel összefüggésben politikai támadások és a háború eseményei árnyékolták be Ábrahám Pál személyét és munkásságát. A háború előtti években óriási tekintélyének köszönhetően próbált ellenállni a faji megkülönböztetés érvényesítésének, azonban már sokkal nehezebb körülmények között. A politika beleszólt nem csak a színházak, hanem a színészek életébe is. 1933-tól a zsidókat kizárták a zenei életből, így Ábrahám Pált is. Hatalmas sikereket ért el Berlinben a harmincas évek elején (1929-1933), de a szomorú dicsőség, rövid ideig tartott, mert a faszizmus őt is el akarta nyelni, de – némi hazai sikerek után – elméjében megháborodva járta a „szabad” világot, míg intézeti ápolásra nem szorult (1946-1956).⁷

A több évtizedes mellőzöttség után, több személy is arra törekedett és továbbra is törekszik, hogy Ábrahám Pál elfoglalhassa az őt megillető helyet a köztudatban.

⁷ NÉMETH, A. (2002): *A magyar operett története*. Budapest: Anno kiadó. pp. 97.

Felhasznált irodalom:

A Magyar Társadalom Lexikonja (1930), Budapest.

AZ *Est* (1932), 23. évf. 290. sz. dec. 26. Ragyogó külsőségek között óriási sikerrel mutatták be Berlinben Ábrahám Pál új operettjét (ADT 269. o., 23. o.).

AZ *OJSÁG* (1937), 18. Évf. 1-52 szám, január 3./5. oldal. *Szindarab-eső Budapest felett. 3:1 az operetta javára.*

<https://168.hu/kultura/csak-nem-fognak-ezek-haborut-viselni-az-operett-ellen-15669> (megtekintve 2023.10.10.)

KELETI ÚJSÁG (1938), 21. évf., 74-96. szám, április 1/74. szám 9. oldal. *Színház. Julia.*

LYKA, K. (1914): *Háború és művészet*. Művészet XIII. (7). pp. 337-340.

NÉMETH, A. (2002): *A magyar operett története*. Budapest: Anno kiadó.

További irodalom:

ÁBRAHÁM PÁL. Színészkönyvtár.

<http://www.szineszkonnyvtar.hu/contents/a-e/abraham.htm> (Hozzáférés ideje: 2023. október 20.)

KLAUS, W. (2017): *Paul Abraham. Der tragische König der Operette. Ein Biographie*. Books on Demand, Norderstedt.

Magyar színházművészeti lexikon (1994). Főszerk. Székely György. Budapest: Akadémiai.

RÁTONYI, R. (1984): *Operett I*. Budapest: Zeneműkiadó